

دانشکده علوم اداری و اقتصادی

گروه آموزشی حقوق

پایان نامه کارشناسی ارشد حقوق خصوصی

بررسی تحلیلی مبانی و شرایط مخالفت زوجین با اشتغال

یکدیگر (با تأکید بر رویه قضایی)

استاد راهنما:

دکتر محمد عابدی

استاد مشاور:

دکتر اعظم انصاری

نگارش:

وجیهه شعرافیان

شهریور ۱۳۹۸

بِسْمِ اللَّهِ الرَّحْمَنِ الرَّحِيمِ

دانشکده علوم اداری و اقتصادی

گروه آموزشی حقوق

پایان نامه کارشناسی ارشد

بررسی تحلیلی مبانی و شرایط مخالفت زوجین با اشتغال

یکدیگر (با تأکید بر رویه قضایی)

نگارش:

وجیهه شعرافیان

استاد راهنما:

دکتر محمد عابدی

استاد مشاور:

دکتر اعظم انصاری

شهریور ۱۳۹۸

اظهارنامه

اینجانب دانشجوی دوره دکتری رشته دانشکده دانشگاه فردوسی مشهد نویسنده رساله تحت راهنمایی آقای/خانم متعهد می شوم:

- تحقیقات در این رساله توسط اینجانب انجام شده است و از صحت و اصالت برخوردار است.
- در استفاده از نتایج پژوهشهای محققان دیگر به مرجع مورد استفاده استناد کرده‌ام.
- مطالب مندرج در رساله تاکنون توسط خود یا فرد دیگری برای دریافت هیچ نوع مدرک یا امتیازی در هیچ جا ارائه نگردیده است.
- کلیه حقوق معنوی این اثر متعلق به دانشگاه فردوسی مشهد است. مقالات مستخرج با نام «دانشگاه فردوسی مشهد» و یا «Ferdowsi University of Mashhad» به چاپ خواهد رسید.
- حقوق معنوی تمام افرادی که در به دست آمدن نتایج اصلی رساله تاثیرگذار بوده اند را در مقالات مستخرج از رساله رعایت کنم و در تمامی آنها نام استاد(ان) راهنما به عنوان نویسنده مسئول و نیز نام استاد(ان) مشاور و نشانی الکترونیکی دانشگاهی آنان را قید نمایم.
- در کلیه مراحل انجام این رساله، در مواردی که به حوزه اطلاعات شخصی افراد دسترسی داشته یا از آنها استفاده کرده‌ام، اصل رازداری، ضوابط و اصول اخلاق پژوهشی را رعایت نموده‌ام.

تاریخ:

امضای دانشجو

مالکیت نتایج و حق نشر

- کلیه حقوق معنوی این اثر و محصولات آن (مقالات مستخرج، کتاب، برنامه های رایانه ای، نرم افزارها و تجهیزات ساخته شده) متعلق به دانشگاه فردوسی مشهد می باشد. این مطلب باید به نحو مقتضی در تولیدات علمی مربوط ذکر شود.
- استفاده از اطلاعات و نتایج موجود در رساله/پایان نامه بدون ذکر مرجع مجاز نیست.

چکیده

تحولات اجتماعی و اقتصادی سبب شده است تا زنان به اشتغال به عنوان یک حق و ضرورت بنگرند. اما جمع اشتغال زن در بیرون و حسن انجام تکالیف زناشویی در خانواده همیشه آسان نیست. تفکرات سنتی، که مردسالاری را با ریاست مرد یکی پنداشته اند، و سایه سنگین سنت ها بر روابط خانواده، به آسانی پذیرای آزادی اشتغال زن در بیرون از منزل نبوده، هر چند جهت تحولات قانونی و اجتماعی به سمت تأمین بیشتر آزادی اشتغال زن بوده است. بنابراین با وجود عدم تعارض ریاست مرد و حق اشتغال زوجه در مرحله قانونگذاری، در اجرا گاه با تراحم مواجه می شوند و این پرسش اساسی را مطرح می کند که مبانی و شرایط حق اشتغال زن چیست تا بتوان به این تراحم پایان داد؟ این پژوهش، به روش توصیفی تحلیلی، پس از تبیین اثبات حق اشتغال برای همه افراد اعم از زن و مرد و بررسی رویه قضایی، معتقد است اشتغال حقی مهم و تقریباً امری اجتنابناپذیر در جامعه‌ی امروزی است و حفظ خانواده نیز ضرورتی انکارناپذیر است و در جمع این دو، اشتغال مرد یا زنی که به مصالح خانواده آسیب رساند باید محدود شود و این امر، نه از باب ریاست مرد، بلکه تابع قواعد عمومی اعمال حق است و رویه قضایی باید ضرورتها و تحولات جدید را در احراز مخالفت اشتغال با مصالح خانواده در نظر بگیرد و محدود کردن آن با سختگیری بیشتری باشد.

کلید واژه‌ها: حقوق خانواده، حقوق زن، اشتغال زوجه، اشتغال زوج، رویه قضایی.

صفحه سپاسگزاری

لازم است به رسم ادب و احترام و با تأسی از "من لم یشکر المخلوق، لم یشکر الخالق" تشکر و قدردانی از افرادی که زحمات بسیاری را در راستای کسب علم و تربیت برایم متحمل شده‌اند، به جا آورم.

ابتدا تشکر و سپاس از پدر و مادر عزیزم که دعا و نیت صاف و بی‌آلایشان بدرقه کننده ام بوده‌است.

هم‌چنین سپاس از اساتید گران‌قدر جناب آقای دکتر عابدی و سرکار خانم دکتر انصاری که راهنما و یاری گرم در عرصه علم دانش بوده‌اند.

هم‌چنین لازم است تشکر از داوران محترم که نظراتشان سبب ارتقای علمی ام بوده است تشکر و قدردانی به عمل آورم.

فهرست مطالب

به نام خداوند بخشنده و مهربان

مقدمه:	۱
الف- بیان مساله و تبیین موضوع:	۱
ب- ضرورت و اهمیت انجام تحقیق:	۲
ج- پیشینه تحقیق:	۳
د- سوالات اصلی تحقیق:	۴
ه- فرضیه های تحقیق:	۴
و- روش شناسی تحقیق:	۵
ز- ساختار تحقیق:	۵
فصل نخست:	۶
مبانی نظری پژوهش	۶
مبحث نخست: تبیین اصل آزادی اشتغال برای زوجین	۷
گفتار نخست: آزادی اشتغال در آیات و روایات	۷
بند نخست: آزادی اشتغال در آیات:	۷
بند دوم: آزادی اشتغال در روایات:	۱۲
گفتار دوم: آزادی اشتغال در قوانین و مقررات	۱۳
بند نخست: حق اشتغال در قانون اساسی:	۱۳
بند دوم: حق اشتغال در قوانین عادی:	۱۵

۱۸	بندسوم: آزادی اشتغال در اسناد بین‌المللی:
۲۵	مبحث دوم: مبانی تحدید اصل آزادی اشتغال در قوانین:
۲۶	گفتار نخست: بررسی مبانی تحدید اشتغال زوجه توسط زوج:
۲۸	بند نخست: ریاست شوهر در خانواده:
۳۵	بند دوم: وظایف و تکالیف زوجه:
۳۸	گفتار دوم: بررسی مبانی تحدید اشتغال زوج توسط زوجه:
۳۸	بند نخست: اصل تساوی زوجین:
۴۱	بند دوم: مصالح اجتماعی، اقتصادی و خانوادگی:
۴۳	فصل دوم:
۴۳	صور و شرایط مخالفت با اشتغال یکی از زوجین
۴۴	مبحث نخست: صور مخالفت با اشتغال:
۴۵	گفتار نخست: مخالفت با توافق قبلی بر اشتغال:
۴۵	بند نخست: توافق به صورت شرط تباری:
۵۳	بند دوم: توافق به صورت شرط ضمن عقد:
۵۸	گفتار دوم: رجوع اذن در اشتغال:
۶۶	مبحث دوم: شرایط مخالفت با اشتغال
۶۷	گفتار اول: شرایط مخالفت زوج با اشتغال زوجه:
۶۸	بند نخست: تنافی حرفه با مصالح خانوادگی:
۷۵	بند دوم: تنافی با حیثیات زوجین
۸۰	بندسوم: مرجع تشخیص تنافی و مخالفت با مصالح و حیثیات:
۸۳	گفتار دوم: شرایط مخالفت زوجه با اشتغال زوج:
۸۷	فصل سوم:
۸۷	آثار حکم دادگاه بر منع اشتغال
۸۸	مبحث نخست: ضمانت اجرای حکم دادگاه بر منع اشتغال
۸۸	گفتار نخست: ضمانت اجرای حکم دادگاه بر منع اشتغال در رابطه طرفین

- بند نخست: الزام محکوم علیه به اجرای مفاد رای دادگاه ۸۹
- بند دوم: تحقق نشوز یا سوء معاشرت محکوم علیه ۹۱
- بند سوم: تاثیر حکم دادگاه در انحلال نکاح ۹۴
- گفتار دوم: ضمانت اجرای حکم دادگاه بر منع اشتغال در رابطه با اشخاص ثالث ۹۷
- بند نخست: الغاء رابطه استخدامی محکوم علیه با کارفرما ۹۸
- بند دوم: ابطال پروانه اشتغال محکوم علیه ۱۰۲
- بند سوم: استخدام جدید محکوم علیه یا اشتغال مشابه ۱۰۳
- مبحث دوم: مسئولیت مدنی ناشی از ممنوعیت اشتغال به حکم دادگاه ۱۰۵
- گفتار نخست: جبران خسارات وارد شده به کارفرما ۱۰۶
- گفتار دوم: جبران خسارات وارد شده به طرف قرارداد با محکوم علیه ۱۰۸
- گفتار سوم: جبران خسارات وارد شده به محکوم علیه ۱۰۹
- نتایج تحقیق: ۱۱۱

مقدمه:

الف- بیان مساله و تبیین موضوع:

یکی از عواملی که موجب فعالیت بیشتر زنان در جامعه شده است، پیشرفت جوامع و کمرنگ شدن تفاوت‌های مردان و زنان در عرصه‌های گوناگون است. امروزه، با گسترش فعالیت‌های زنان، آنان خواستار حقوق مساوی با مردان در بسیاری از حوزه‌ها و روابط اجتماعی هستند. یکی از مواردی که امروزه به عنوان دغدغه‌ی فکری برای مردان و زنان است، مسئله‌ی اشتغال زوجین می‌باشد. مرد و زن در برابر یکدیگر حقوق و تکالیفی دارند و جمع اشتغال زن و مرد با اجرای این تکالیف همیشه آسان نیست و گاه تراحم رخ می‌دهد. مسئله‌ی اشتغال ممکن است مغایرت‌ها و اختلافاتی را در عرصه‌ی خانواده و برای زوجین فراهم آورد. به همین دلیل هر کدام از زوجین با نارضایتی از اشتغال طرف خود خواستار منع او از اشتغال و یا اشتغال به شغل خاصی می‌گردد.

این جستار بر آن است تا ضمن بررسی مبناها و شرایط مخالفت با اشتغال در قوانین سابق و فعلی، با تأکید بر رویه‌ی قضایی در دادگاه‌ها به این مهم پردازد که منابع قانونی در زمینه‌ی اشتغال در ایران کدام است و چه اختیارات و شرایطی را برای زوجین فراهم ساخته تا امکان مخالفت با اشتغال یکدیگر را داشته‌باشند. سپس، با بررسی حدود این اختیارات باید مبانی این قوانین، به خصوص با بررسی فقهی، تبیین گردیده و پس از آن بررسی شود که اگر امکان مخالفت زوج با اشتغال زوجه بوده و فقه و قانون این امکان را برای مخالفت با زوجه داده‌است، علت این امکان چه بوده و با همان مبنا آیا چنین امکانی برای زوجه هم در صورت تساوی مبناها و شرایط و با توجه به حضور بیشتر در مشاغل و اوضاع کنونی وجود دارد؟ هم‌چنین، این مسئله که برخی از مشاغل ممکن است با شخصیت اجتماعی و خانوادگی افراد در تعارض باشد، باید دید که تا چه حد امکان مخالفت زوجین با اشتغال به چنین شغل‌هایی میسر است و مبنا و شرایط آن چگونه است و برای کدام‌یک از زوجین و با چه مبنایی چنین حقی است که با بررسی آراء و رویه‌ی معمول دادگاه‌ها این امر بهتر تبیین خواهد شد. هم‌چنین، گاهی ممکن است شرط اشتغال در ضمن عقد نکاح

یا سایر عقود برای زوجه در نظر گرفته شود که باید دید آیا این وضعیت در حدود اختیارات زوجه موثر است و تأثیر آن تا چه حد است؟ و اگر با بررسی‌ها و تحقیق‌ها و رویه‌ی قضایی این نظر تقویت شد که مخالفت زوجین با اشتغال یکدیگر ممکن است با نظرداد گاه منجر به خاتمه اشتغال فرد شود، باید به بررسی این مسئله پرداخت که رابطه‌ی استخدامی و خسارات مؤسسه یا شرکت طرف قرارداد با زوجین چگونه است؟ بررسی آرای قضایی در این زمینه نیز مهم و ضروری است.

ب- ضرورت و اهمیت انجام تحقیق:

مسائل اقتصادی و مالی و اجتماعی در جامعه‌ی امروزی باعث شده است که اکثر افراد اعم از زن و مرد به اشتغال به شغل‌هایی مرتبط و یا نامرتب با تحصیلات خود در اجتماع بپردازند. همین حضور در قالب انواع شغل‌ها، مسائلی را مطرح کرده است که حوزه‌ی حقوق باید پاسخ‌گویی به آن‌ها باشد.

از طرفی در برخی موارد اشتغال زنان و مردان، مغایرت‌ها و اختلافاتی را برای زوجین فراهم کرده که گاهی موجب از هم پاشیدگی و جدایی زوجین نیز شده است. چون حقوق خانواده در شرع و همین‌طور قانون اساسی و قانون مدنی و سایر قوانین خاص مورد اهمیت است و از طرفی حق اشتغال برای مرد وزن هم مورد تأکید قانون اساسی و کنوانسیون‌های گوناگون بوده و حقّی بشری است، این که چگونه و با چه مبناهایی این تعارضات برطرف شود، حائز اهمیت بالایی است و ضروری به نظر می‌رسد.

مسائل مرتبط با اشتغال و مخالفت زوجین در این زمینه به صورت یک جا و با جزئیات و با بررسی رویه‌های قضایی و آرای دادگاه‌ها، بررسی نشده است، بنابراین، بررسی همه جانبه، جزیی و با تأکید بر رویه‌ی دادگاه‌ها مهم و با فایده به نظر می‌رسد.

ج-پیشینه تحقیق:

از آنجا که مسئله‌ی اشتغال از دیرباز مورد توجه بوده، در این زمینه کتب و مقالات مختلفی نوشته شده است. اما برخی به حضور بیشتر افراد در حوزه‌ی اشتغال در جوامع امروزی توجه نکرده و یا مسائل مرتبط با اشتغال را به طور پراکنده و با ابهام در برخی از ابعاد نگاشته و یا در آن‌ها از آراء قضایی استفاده نکرده‌اند. بنابراین، به علت منابع گوناگون، برخی در این بخش به عنوان مثال ذکر می‌گردد.

شرح منابع اصلی در زمینه‌ی جستار مورد نظر بدین شرح است:

۱) مقاله‌ای با عنوان «وضعیت حقوقی اشتغال زوجین در قوانین موضوعه ایران و لایحه پیشنهادی حمایت خانواده» (خورسندیان، ۱۳۹۰) که نگارنده در این مقاله، پس از پذیرفتن حق اشتغال به عنوان یک اصل، به بررسی مبانی و حدود حق زوجین در مخالفت با اشتغال همسر می‌پردازد. نویسنده، محدوده مخالفت با اشتغال همسر را بررسی و اثر حقوقی اجرای احکام منع شغل، به ویژه چگونگی تعهدات همسر و خسارات وارد شده بر کارفرما و اشخاص ثالث را تبیین می‌نماید. در این مقاله به رویه‌ی قضایی و آراء دادگاه‌ها توجهی نشده است.

۲) پایان‌نامه‌ای با عنوان «محدودیت اشتغال زوجین» (سلطانی فر، ۱۳۹۵) که نویسنده در آن بابررسی مواد مربوط به اشتغال زوجین، محاسن و معایب قوانین مرتبط را بیان کرده است و هیچ بررسی در زمینه‌ی رویه‌ی قضایی نداشته و به انتقاد از قوانین مرتبط و بررسی تحلیلی آنها همّت گماشته است.

۳) مقاله‌ای با عنوان «اشتغال زنان و مصلحت خانواده در قانون مدنی، بررسی فقهی حقوقی ماده ۱۱۱۷ ق.م.» (هدایت نیا گنجی، ۱۳۸۵) که نویسنده در این نوشتار حق اشتغال زوجه و محدودیت‌های آن و نیز حدود اختیارات زوج در مخالفت با شغل همسر، انواع شرط اشتغال زوجه و اعتبار آن را از بعد فقهی و حقوقی بررسی کرده و اما به آراء توجهی نداشته است.

۴) کتاب «حقوق خانواده» (صفایی و امامی، ۱۳۹۳) که نویسنده محترم در آن بیش از سایر کتب حقوق خانواده و با تفصیل بیشتری از اشتغال زن و مسائل مربوط به آن در قوانین پرداخته است. با این حال بررسی تحلیلی و مبنایی و علت یابی قوانین رایج نکرده و اجمالاً " به مسائل مرتبط پرداخته است.

د- سوالات اصلی تحقیق:

۱) آیا با وجود قانون اساسی که حق اشتغال را برای مردان و زنان به رسمیت می شناسد، حق مخالفت با شغل همسر ویژه شوهر است؟

۲) اگر اشتغال زوجه در ضمن عقد لازمی شرط شود، امکان مخالفت زوج با اشتغال زوجه ممکن است؟

۳) اگر دادگاه حکم به منع اشتغال زوجه با توجه به محدودیت‌ها و شرایط دهد، ضمانت اجرای این حکم چیست؟

۴) اگر دادگاه حکم به منع اشتغال زوج دهد، ضمانت اجرای این حکم چیست؟

ه- فرضیه های تحقیق :

۱) با تصویب قانون اساسی به عنوان قانون برتر و شناخت حق اشتغال برای همه افراد، مخالفت هر یک از زوجین با شغل دیگری موقعیت حقوقی مشابه دارد.

۲) اگر شرط اشتغال برای زوجه در ضمن عقد لازمی باشد، امکان مخالفت زوج با شغل مخالف مصالح، با جمع شرایط قانون مدنی فراهم است .

۳) اگر دادگاه حکم به منع اشتغال زوجه به لحاظ مخالفت با مصلحت دهد، مخالفت با رای دادگاه صرفاً اثر نشوز را دارد.

۴) اگر دادگاه حکم به منع اشتغال زوج به لحاظ مخالفت با مصلحت دهد، ضمانت اجرای عدم اجرای حکم صرفاً

تحقق سوء معاشرت زوج می‌تواند باشد.

و- روش شناسی تحقیق:

نوع تحقیق بر اساس ماهیت، بنیادی است و روش تحقیق، توصیفی-تحلیلی و شیوه گردآوری داده‌ها کتابخانه‌ای و

استفاده از آرای قضایی دادگاهها است.

ز- ساختار تحقیق:

این تحقیق بر آن است تا با بررسی حق اشتغال و محدوددهی آن و همچنین اصول و مبانی مخالفت با حق اشتغال زوجین

با تأکید بر رویه‌ی قضایی در دادگاهها پردازد. لذا برای این منظور ابتدا باید مبانی و اصل آزادی اشتغال تبیین گردد.

بدین معنا که چه منابع و اصولی برای آزادی اشتغال افراد (زوجین) وجود دارد. همچنین به این موضوع باید

پرداخته شود که چه موانعی این اصول را و تا چه حد آنها را تحدید میکند (فصل نخست). سپس باید بررسی کرد که

تشریفات این امکان برای هر یک از زوجین تا چه میزان است. بدین معنا که هر کدام در چه شرایطی و با چه مستمسکی

از شغل دیگری می‌تواند ممانعت کند (فصل دوم). در آخر نیز باید دید که اگر با شرایط قانونی امکان ممانعت

و مخالفت هر یک از زوجین با اشتغال دیگری فراهم شود، اثر حکم دادگاه بر رابطه استخدامی زوج ممانعت شده از

شغل چیست و زیانها توسط چه افرادی و با چه دستاویز حقوقی و قانونی باید پرداخت گردد (فصل سوم). لازم به

یادآوری است که برای تبیین بهتر موضوع در هر فصل به نظریات دادگاهها و آراء قضایی نیز پرداخته خواهد شد.

فصل نخست:

مبانی نظری پژوهش

ابتدا در این فصل به تبیین اصل آزادی اشتغال زوجین پرداخته خواهد شد (مبحث نخست) و سپس مبانی تحدید این

اصل برای زوجین، بررسی خواهد شد. (مبحث دوم).

مبحث نخست: تبیین اصل آزادی اشتغال برای زوجین

اشتغال به مثابه سایر حقوق اساسی و اولیه افراد مورد توجه دین مبین اسلام و فقه شیعه و هم‌چنین نظام حقوقی ایران و سایر کشورها در عرصه بین‌المللی بوده است. طبق قانون اسلام و به تبع آن قوانین جمهوری اسلامی ایران، صرف نظر از محدودیتی که به جهت حفظ مصالح خانوادگی در اشتغال زن وجود دارد، زن می‌تواند همانند مرد با اشتغال به هر شغل و حرفه مناسب، عقد قرارداد، تشکیل شرکت، خرید سهام، استفاده از اعتبارات بانکی و هر نوع عمل حقوقی دیگر، از جمله قبول هبه، وصیت، اخذ به شفعه و نیز حیازت مباحات و عمران اراضی موات به منابع مالی دست یابد (فهیمی، ۱۳۸۵، ص ۷۹).

این مبحث به تبیین این اصل در آیات و روایات (گفتار نخست) و قوانین و مقررات داخلی و بین‌المللی (گفتار دوم) می‌پردازد.

گفتار نخست: آزادی اشتغال در آیات و روایات

آزادی اشتغال زوجه به مانند زوج در آیات گوناگونی از قرآن دیده می‌شود. هم‌چنین، در روایات نیز به شغل و اشتغال افراد اشاره شده است و مورد تأکید قرار گرفته است.

بند نخست: آزادی اشتغال در آیات:

دلایل و شواهد زیادی از جمله تشویق انسان به فعالیت اقتصادی، حق مالکیت زنان بر اموالشان و رشد شخصیت زنان در اسلام است که نشان‌دهنده تأکید بر اشتغال همه‌ی افراد به دور از تبعیض می‌باشد. (ملکزاده، ۱۳۸۵، ص ۱۰).

اسلام در این خصوص، پیشگام بوده و قبل از این که غربی‌ها به استقلال مال زنان بیان‌دیشند به آن توجه کرده است. (ارغوانی و اصغر پور طلوعی، ۱۳۹۴، ص ۱۰).

آزادی اشتغال زوجه به مانند زوج در آیات گوناگونی از قرآن دیده می‌شود. هم‌چنین، در روایات نیز به شغل و اشتغال افراد اشاره شده است و مورد تأکید قرار گرفته است که به ترتیب در بندهای نخست و دوم به آن پرداخته خواهد شد.

الف- آیه ۳۲ سوره نساء:

آیه ۳۲ سوره نساء می‌فرماید: «لِّلرِّجَالِ نَصِيبٌ مِّمَّا اكْتَسَبُوا وَلِلنِّسَاءِ نَصِيبٌ مِّمَّا اكْتَسَبْنَ» به این ترجمه که "مردان و زنان از آن چه به دست می‌آورند بهره‌ای دارند." (قرآن کریم، ترجمه‌ی الهی قم‌شاه‌ای). در تفسیری از این آیه چنین بیان شده است: للرجال نصیب مما اكتسبوا، و للنساء نصیب مما اكتسبن: راغب اصفهانی یادآور شده که کلمه (اكتساب) در بدست آوردن فایده‌ای استعمال می‌شود که انسان خودش از آن استفاده کند، و معنای کلمه (کسب) از معنای اكتساب عمومی تر است، هم آن را شامل می‌شود و هم آنچه را که برای غیر بدست می‌آورد. این جمله نهی از تمنا را بیان می‌کند، و به معنای علتی برای آن است، می‌فرماید: "آن چنان آرزو که گفتیم در دل راه مدهید، برای این که هر مزیتی مخصوص صاحب آن مزیت است، اگر مثلاً مرد دارای مزیت ارث دو برابر است، به خاطر نفسیتی است که خاص او است، و خلاصه به این خاطر است که مرد خلق شده، و یا به خاطر اعمالی است که بدن او انجام می‌دهد و همچنین زنان اگر نصف سهم مردان ارث می‌برند، در عوض خرج زندگیشان به عهده مردان است، و در امر ازدواج، زنان مخصوص شده‌اند به گرفتن مهر و مردان نباید مهریه بگیرند به خاطر موقعیت خاصی است زنان دارند. این از نظر موقعیت خلقتی زن و مرد، از نظر اعمال بدنی نیز این‌طور است، اگر مرد و یا زن از راه عمل چیزی به دست می‌آورد خاص خود او است، و خدای تعالی نمی‌خواهد به بندگان خود ستم کند. از اینجا روشن می‌شود که منظور از اكتساب در آیه نوعی حیا و اختصاص دادن به خویش است، اعم از این که این اختصاص دادن به

وسيله عمل اختياري باشد، نظير اکتساب از راه صنعت و يا حرفه و يا به غير عمل اختياري، ليکن، بالاخره منتهی شود به صفتی که داشتن آن صفت باعث اين اختصاص شده باشد.

پيشوايان علم لغت، هر چند درباره دو واژه کسب و اکتساب گفته اند که هر دو اختصاص به مواردی دارند که عمل به اختيار آدمی انجام شود، همچنان که واژه طلب و امثال آن مختص به اين گونه موارد است، ليکن اين تفاوت را بين دو واژه گذاشته اند که در کلمه (کسب) معنای جمع کردن خوابيده است، و بسيار می شود که کلمه (اکتساب) در امور غير اختياری استعمال می شود، مثلاً می گویند (فلانی با زیبایی خود شهرت اکتساب می کند و از اين قبيل تعبيرات)، و در آيه مورد بحث بعضی از مفسرين اکتساب را به همين معنا تفسير کرده اند اما به نظر ما اگر در آيه اين معنا را می دهد، از باب استعمال حقیقی نيست، بلکه مجازی و از باب تشبيه و استعاره است. و اما اين که مراد از اکتساب در آيه شريفه آن چیزی باشد که آدمی با عمل خود به دست آورد، و در نتيجه معنای آيه چنين شود، آرزو مکنيد آنچه را که مردم با صنعت و يا حرفه ای که دارند به دست آورده اند، چون مردان از آنچه با عمل خود به دست می آورند نصيب دارند، و زنان نيز از آنچه با کار خود به دست می آورند بهرمنند هستند.

اين معنا هر چند که فی نفسه معنایی درست است، ليکن باعث می شود که دايره معنای آيه تنگ شود، و از اين گذشته رابطه اش با آيات ارث و نکاح قطع گردد.

برای اين که اين فضيلت بدون جهت به صاحبان آن داده نشده، يا صاحب فضيلت آن را با نفيسيت اجتماعی خود به دست آورده، و يا با عمل اختياری خود يعنی تجارت و امثال آن، و معلوم است که هر کس هر چیز را کسب کند از آن بهره ای خواهد يافت، و هر کس هر بهره ای دارد به خاطر اکتسابی است که کرده است. (طباطبایی، ۱۳۶۷، ص ۵۳۶).

البته در مورد واژه نصیب سه احتمال داده شده است؛ برخی گفته‌اند مراد، پاداش‌های اخروی می‌باشد، برخی معتقدند که مراد، ارث و میراث است و برخی دیگر اظهار داشته‌اند منظور، همین نصیب‌های دنیایی مانند نصیب‌های اقتصادی و کشاورزی و... است.^۱

اگرچه که این بحث، مود اختلاف است اما آن‌چه که برای تحقیق اهمیت دارد این است که برای افراد تصرف و استفاده از دارایی خویش که در آیه "اکتساب" بیان شده است، جایز است و جزئی‌نگری در واژه‌ها در تفسیر آیه، ضروری نیست.

با دقت در آیه معلوم شد که اسلام به زن نیز، استقلال اقتصادی بخشیده است تا همانند مردان از حق مالکیت و تصرف در اموال خویشتن، بدون نظارت و قیمومیت کسی، بهره برده و با اختیار خویش ثروتش را در راهی که نیاز می‌داند، صرف کند. این آیه کسب و تلاش اقتصادی و مالکیت مردان و زنان را که از مصادیق مشارکت اجتماعی است تأیید می‌کند و این تصور غلط را که مالکیت و کسب و تلاش اقتصادی منحصر به مردان است، از بین می‌برد (ربیع نتاج و روح اله زاده اندواری، ۱۳۸۹، ص ۱۴۹).

این آیه استقلال مالی زن و مرد را به طور موازی بیان کرده است و کلمه اکتساب هم شامل کوشش‌های اختیاری و هم آن‌چه که به واسطه ساختمان طبیعی خود انسان می‌تواند به دست آورد، می‌شود. (مکارم شیرازی، ۱۳۷۹، ص ۲۹۹).
باتوجه به این آیه از قرآن کریم، زنان نیز به مانند مردان حق کسب در آمد و دارایی را دارند.

ب- آیات ۲۳-۲۶ سوره قصص از قرآن کریم هم‌چنین از دختران شعیب در حال انجام فعالیت اقتصادی- اجتماعی یاد می‌کند و شرم و حیای آن‌ها را در حین عمل و کار بیان می‌کند و می‌فرماید: «چون به آب مدین رسید،

۱ قابل مشاهده در سایت: سایت خبرگزاری بین‌المللی قرآن <http://www.iqna.ir/fa/news/361711712> ، آخرین بازدید ۹۸/۴/۶

گروهی از مردم را بر آن یافت که [گوسفندان] را سیراب می‌کردند و دوزن را جدای از آن‌ها یافت که [گوسفندان را] باز می‌داشتند. [به آن‌ها] گفت: «شما چه می‌کنید؟» گفتند: سیراب نمی‌کنیم تا چوپانان بازگردند و پدر ما پیر مسنی است». پس موسی برای آن دو، سیراب کرد، سپس به سوی سایه روی کرد و گفت: «پروردگارا، من به آن‌چه از خیر به سویم می‌فرستی نیازمندم». یکی از آن دو زن- در حالی که با حیایاگام بر می‌داشت، نزد او آمد و گفت: «پدرم تو را دعوت می‌کند تا پاداش آنچه را که برای ما سیراب کردی به تو بدهد.» و هنگامی که نزد او آمد و داستان‌ها را برای او حکایت کرد، شعیب گفت: «نترس که از شرم ملت ستمکار نجات یافته‌ای.» یکی از آن زنان گفت: ای پدر، او را اجیرکن که بهترین اجیر کسی است که نیرومند و امین باشد.^۱ (قرآن کریم، ترجمه الهی قمشه‌ای).

آیات مزبور نیز، به برخی از فعالیت‌ها و رفتارهای اجتماعی زنان اشاره دارد؛ زیرا رفتن به بیابان، شبانی و چوپانی، آب دادن به گوسفندان توسط دختران شعیب در کنار مردان جایز دانسته شده است و دختران شعیب با رعایت حیا و حجاب این اعمال و رفتار را انجام می‌دادند. (ربیع نتاج و روح اله زاده اندواری، ۱۳۸۹، صص ۱۴۹-۱۵۱).

ج- هم‌چنین در برخی از آیات نیز زنان را در کنار مردان تشویق به کار کردن و آباد کردن زمین می‌کند که جواز اشتغال به زن را نشان داده و باعث اثبات اجازه‌ی کار به آن‌ها می‌شود همانند آیه‌ی ۶۱ سوره‌ی هود که می‌فرماید:

«وَلَمَّا وَرَدَ مَاءٌ مَدْيَنَ وَجَدَ عَلَيْهِ أُمَّةٌ مِّنَ النَّاسِ يَسْتَأْذِنُونَ وَوَجَدَ مِنْ دُونِهِمْ امْرَأَتَيْنِ تَذُودَانِ قَالَ مَا خَطْبُكُمَا قَالَتَا لَا نَسْتَعِي حَتَّىٰ يُصْدِرَ الرَّعَاءَ وَأَبُونَا شَيْخٌ كَبِيرٌ فَسَقَىٰ لَهُمَا ثُمَّ تَوَلَّىٰ إِلَى الظِّلِّ فَقَالَ رَبِّ إِنِّي لِمَا أَنْزَلْتَ إِلَيَّ مِنْ خَيْرٍ فَقِيرٌ فَجَاءَتْهُ إِحْدَاهُمَا تَمْشِي عَلَى اسْتِحْيَاءٍ قَالَتْ إِنَّ أَبِي يَدْعُوكَ لِيَجْزِيَكَ أَجْرَ مَا سَقَيْتَ لَنَا فَلَمَّا جَاءَهُ وَقَصَّ عَلَيْهِ الْقَصَصَ قَالَ لَا تَخَفْ نَجَوْتَ مِنَ الظَّالِمِينَ* قَالَتْ إِحْدَاهُمَا يَا أَبَتِ اسْتَأْجِرْهُ إِنَّ خَيْرَ مَنِ اسْتَأْجَرْتَ الْقَوِيُّ الْأَمِينُ»^۱